

TURKU, ABOA VETUS –MUSEO

Kellareiden 94:12 ja 93:5 kaupunkiarkeologinen koekaivaus
sekä kellarin 94:9 dokumentointia 25.5.—20.10.2006

Muuritutkimus ky.

Kari Uotila

Matti Koivurinnan säätiö / Aboa Vetus –museo

Mia Lempiäinen

2006

ABOA VETUS ARS NOVA

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Tutkimuskohde	Turku, kaupunginosa II, kortteli 1, tontti 3, Aboa Vetus -museo
Tutkimuksen aihe	Kaupunkiarkeologiset koetutkimukset
Kohteen ajoitus	1300—1800 -luku
Peruskartta	104312
Yhtenäiskoordinaatit	6705025, 1570292
Maanomistaja	Turun Taidepalatsi Oy
Tutkimuslaitos	Muuritutkimus ky.
Kaivauksenjohtaja	FT Kari Uotila
Kenttätyöaika	25.5.—20.10.2006
Tutkitun alueen laajuus	n. 13 neliötä
Tutkimusten kustantaja	Matti Koivurinnan säätiö
Tutkimuskustannukset	30 000 euroa
Löydöt	KM 2006082:1—62
Löytöjen talletuspaikka	Aboa Vetus -museo
Mustavalkonegatiivit	125675:1—96
Aikaisemmat tutkimukset ja tarkastuskäynnit sekä raportit	<u>TMM arkisto:</u> Mappi 13: Rinne, Tallgren, Nyström Mattila 1963 Koivunen 1968 Kajala & Laitinen 1969 Brusila, Mikkonen-Hirvonen & Pietikäinen 1992 Asplund 1992 Brusila 1993 Mikkonen-Hirvonen 1993
	<u>MV:</u> Gardberg, 1952—1953
	<u>AV:</u> Kanerva 1993—1994 Sartes 1994—1995 Uotila 1993—1994 Saari & Uotila 2005
Aikaisemmat löydöt	KM3942:1—8, KM4032:1—60, KM4034:1—147, KM4660, TMM12529=13044, TMM14681:1—2556a, 2601—2844, TMM14647:1—52, TMM16175:1—28, TMM16318, TMM16921:1—65, TMM21074:1—534, TMM21120:1—15, TMM21125:1—226, TMM21184:1—26, KM95032:1—12402

Kirjallisuus

Bahne, Eric 1950. P.C.Rettig ja kumpp. 1845-1945. Suomen tupakkateollisuuden vaiheita. Muistojulkaisu P.C.Rettig ja kumpp:in täyttäessä 100 vuotta joulukuun 10. päivänä 1945. Turku.

Finlands medeltidsurkunder II, III, V. 1915, 1921, 1928

Järvelä, Leena 1994: Palatsin alueen vaiheita isonvihan ajoilta 1712-1721 Turun paloon v. 1827. Luostarikorttelin jokirannan, ”Åkantenin” asukkaita 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa. Matti Koivurinnan säätiö. Aboa Vetuksen arkisto.

Kallioinen, Mika 1994. Yhteisöstä säädyksi. Turun porvariston synty, rakenne ja yhteiskunnallinen asema keskiajalla. Turun yliopisto.

Nikula, Oscar 1987. Turun kaupungin historia 1521-1600.

Nurmi, Irmeli 1994. 101 vuotta Rettigin rinteen vaiheita 1827-1928. Turun palosta – Rettigin palatsin rakentamiseen. Matti Koivurinnan säätiö. Aboa Vetuksen arkisto.

Rinne, Juhani 1952. Turun tuomiokirkon historia III. Turun tuomiokirkko hiippakunnan hallinnon elimenä. Turku.

Registrum ecclesiae Aboensis eller Åbo domkyrkas svartbok med tillägg ur skoklosters codex Aboensis. 1890.

Sartes, Minna 2003. Rettigin palatsin tontista tuli Aboa Vetus –museo. Kaupunkia pintaa syvemältä. AMAF IX.

Vahe, Juha 1994. Rettigin tontin ihmisiä Ruotsin suurvaltakaudesta. Matti Koivurinnan säätiö. Aboa Vetuksen arkisto.

Valonen, Niilo 1958. Turun viemärikaivantolöydöistä. TKHM vuosijulkaisu 20-21. 1956-57. Turku.

Käytetyt lyhenteet:

FM Finskt Museum
FMU Finlands medeltidsurkunder
KM Kansallismuseo
MV Museovirasto
TKHM Turun kaupungin historiallisen museon
TMM Turun maakuntamuseo

sivumäärä

Liitteet

1. Karttaluettelo ja kartat
2. Yksikköluettelo ja tiedot
3. Mustavalkonegatiivit
4. Löytöluettelo
5. Luuluettelo
6. Dendrokronologinen näyteluettelo ja ajoitusseoste
7. Maanäyteluettelo ja kasvijäänneraportti
8. Valokuvat
9. Lehtileikkeitä

Alkuperäisen
kaivauskertomuksen
säilytyspaikka

Museovirasto, rakennushistorian osasto, Helsinki

TIIVISTELMÄ

Turussa sijatsevassa Aboa Vetus -museossa tehtiin Matti Koivurinta -säätiön toimesta historiallisen ajan arkeologisia koetutkimuksia 25.5.-20.10.2006. Kaivausten ala on yhteensä noin 13 m². Monipuolisten tutkimusten tavoitteena oli selvittää museon alueen kivi- sekä tiilirakenteisten talojen rakennus- ja käyttöajankohtaa. Arkeologisen ja rakennusarkeologisen tutkimuksen lisäksi tehtiin dendrokronologisia, kasvimakrofossiilisia sekä osteologisia tutkimuksia.

Tutkimuksissa voitiin varmentaa että kellari 94:12 on ympäröiviä rakennuksia nuorempi, mutta keskiajalle ajoittuva rakennusosa. Lisäksi esiin saatiin viereisen kellarin 94:13 ulkoseinää, jossa on harvinainen kalkkilaastista ja puusta koostuva rakenne.

Kiinnostavimmat löydöt ovat kellarista 93:5 sekoittuneiden maakerrosten alta esiin tulleet hyväkuntoiset hirret, joita löytyi yhteensä 13 kpl. Dendrokronologisen puulustoajoituksen mukaan suurin osa hirsistä on kaadettu talvella 1457/1458, jolla perusteella voidaan tutkitun tiilirakennuksen ikää pitää selvitettynä. Samalla voidaan ajatella, että kaksiosaisen kivi- ja tiilirakennuksen ensimmäinen rakennusvaihe ajoittuu 1390-luvulle ja toinen vaihe 1450-luvun lopulle. Rakennuksesta 1900-luvun alussa esiin kaivetut vainajat ajoittuisivat tällä perusteella aikaisintaan 1460-luvulle.

.

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

PERUSKARTTAKOPIO

TIIVISTELMÄ

1. JOHDANTO
2. MITTAUS-, KAIVAUS- JA DOKUMENTOINTIMENETELMÄT
3. TUTKIMUSHISTORIA
4. ALUE 5 / KELLARI 94:12
 - a. Tutkimusalue
 - b. Koekuoppa 1: kaivaushavainnot ja löydöt
 - c. Yhteenveto havainnoista ja tuloksista
5. ALUE 6 / KELLARI 93:5
 - a. Tutkimusalue
 - b. Kaivaushavainnot
 - c. Löydöt
 - d. Hirret
 - e. Yhteenveto havainnoista ja tuloksista
6. ALUE 7 / KELLARI 94:10
 - a. Tutkimusalue
 - b. Kaivaushavainnot ja löydöt
 - c. Yhteenveto havainnoista ja tuloksista
7. YHTEENVETO V. 2006 KAIVAUKSISTA

LIITTEET

1. Karttaluettelo ja kartat
2. Yksikköluettelo ja tiedot
3. Mustavalkonegatiivit
4. Löytöluettelo
5. Luuluettelo
6. Dendrokronologinen näyteluettelo ja ajoitusseleste
7. Maanäyteluettelo ja kasvijäänneraportti
8. Valokuvat

9. Lehtileikkeitä

1. JOHDANTO

Turussa Aboa Vetus & Ars Nova –museon alueella suoritettiin arkeologisia tutkimuksia ja dokumentointia Muuritutkimus ky:n ja Aboa Vetus –museon yhteistyöhankkeena 25.5.-20.10.2006 kolmessa eri kellarikohteessa. Tutkimusten tarkoituksena oli tutkia kellareiden lattioiden alla olevia maakerroksia ja rakenteita sekä saada esille lattiapinnan alle jääviä kiviseiniä niiden dokumentointia varten. Lisäksi tavoitteena oli saada esille myös kiviseinien alla olevat arinahirret dendrokronologisia ajoituksia varten. Tutkimusten ja erilaisten analyysien myötä oli tavoitteena saada lisätietoa keskiaikaisten kivi- ja tiilirakennusten rakentamis- ja käyttöajankohdasta sekä saada talteen esinelöytömateriaalia, joka osaltaan kertoisi arkielämästä keskiajalla tai toimisi apuna kohteen relatiivisessa ajoituksessa.

Tutkimuksen rahoitti Matti Koivurinnan säätiö. Kaivausjohtajana toimi dosentti FT Kari Uotila Muuritutkimus ky:stä. Aboa Vetus -museon puolesta kenttätöistä sekä Kesäkoulun oppilaiden ohjaamisesta kaivauksilla sekä kaivausten jälkitöistä esine- ja luuluetteloiden sekä valokuvaluetteloiden osalta vastasi fil. yo Mia Lempiäinen. Kaivauskertomuksesta vastasivat Mia Lempiäinen ja Kari Uotila. Takymetrimittauksista sekä kenttäkarttojen puhtaaksi piirtämisestä vastasi FM Markus Kivistö Muuritutkimus ky:stä. Kaivauksissa ja dokumentoinnissa mukana olivat Muuritutkimuksen puolelta lisäksi myös FK Eeva Raike ja HuK Hannele Lehtonen, fil yo:t Tuija Väisänen ja Johanna Männistö. Dokumentointiin ja jälkitöihin osallistui myös museossa kansainvälisen vaihto-ohjelman kautta työharjoittelussa ollut MA Linda Nesi.

Kaivaukset oli suunniteltu toteutettavaksi lähinnä kesäkauden kuluessa mutta tutkimusalueen 6 esiintulleet hirret pakottivat jatkamaan tutkimuskautta lokakuun loppuun 2006. Tällä laajennuksella saavutettiin kuitenkin merkittävä arkeologinen lisätieto huonetilan perustusrakenteista. Varsinaisten kaivaustöiden ohessa ja jälkeen tehtiin rakenteiden suojaus ja esim. tutkimusalue 5:n uudelleen kiveäminen.

Löytöesineistö toimitettiin konservoitavaksi Museoviraston konservointilaitokselle. Kaivauksissa otettujen puunäytteiden dendrokronologiset ajoitukset teki FL Pentti Zetterberg Joensuun yliopistosta. Maanäytteiden kasvimakrofossiiliset tutkimukset teki Mia Lempiäinen. Löytyneestä eläinluumateriaalista osan analysoi FM Auli Tourunen Turun yliopistosta ja määrittämiä lintujen luiden osalta teki puolestaan FM Kristiina Mannermaa Helsingin yliopistosta. Analyysien tulokset on kirjattu luuluetteloon, erillistä osteologista raporttia ei ole tehty.

Rakennusmetari Jari Venhe ja muurari Keijo Korpela vastasivat puolestaan kaivausalueiden täyttöön liittyvistä rakennustöistä sekä eri kohteiden muuraustöistä (Muuritutkimus ky). Kaivausalueiden täyttötehtäviin osallistuivat mahdollisuuksien mukaan myös museomestarit. Eri

dokumentointitehtäviin ja esimerkiksi tutkimusalueen 5 kivilattian ennallistustöihin osallistui TUAMK:n ja TY:n alan opiskelijoita.

Kesän kaivauksissa mukana olivat Kesäkoulun oppilaat, jotka olivat kaivamassa ja apuna maan seulonnessa joka keskiviikko kesäkuun alusta elokuun puoliväliin. Kesäkoulun oppilaiden ohjaukseen kaivauksilla osallistui museolehtori FM Minna Hautio sekä Kesäkoulun ohjaajat.

Kesän kaivaukset olivat tieteellisen tutkimusintressin lisäksi osa museon tarjoamaa palvelua yleisölle, jossa kaivausten aikana esiteltiin löytyneitä esineitä ja niiden kappaleita sekä kerrottiin alueen historiasta museossa vieraileville kävijöille. Kaivausten tuloksia esiteltiin myös valtakunnallisilla arkeologian päivillä 2.—3.9.2006. Tapahtuman aikana yleisölle esiteltiin maanäytteistä saatuja kasvijäänteitä ja kerrottiin kesän kaivauksista.

Kesän 2006 tutkimuskohteina olivat kellarit 94:12, 93:5 ja 94:11 (tilanumerointi noudattaa v. 1993-94 tutkimusten numerointijärjestelmää). Kaivausalue 5 (AV200605) sijaitsi kellarin 94:12 lounaiskulmassa, jonne avattiin noin 6m² kokoinen alue. Kellarin lattiakiveyksen alla olevia maakerroksia ei oltu aiemmin tutkittu. Kaivausalue 6 (AV200606) sijaitsi kellarissa 93:5. Kellarin maapohjaisen lattian alla olevia kerroksia ei myöskään oltu aiemmin tutkittu. Tavoitteena molempien kellareiden tutkimuksissa oli saada esiin lattioiden alla olevia maakerroksia ja rakenteita sekä kiviseinien alla olevia arinahirsiiä. Tavoitteena oli myös ottaa arinahirsistä puunäytteitä kellarin iän sekä rakennusjärjestyksen selvittämiseksi. Kaivausalue 7 (AV200607) sijaitsi kellarissa 94:11, jossa vuosien 1994-95 kaivausten jäljiltä oli jäänyt luonnonkiviholvin ja seinärakenteen väliin kapea holvin täyttösavikerros. Se oli vuosien kuluessa irronnut ympäristöön ja kallistunut kohti kellaria ja se päätettiin kaivaa pois ennen sortumista.

Kaivaukset oli suunniteltu toteutettavaksi lähinnä kesäkauden kuluessa mutta tutkimusalueen 6 esiintulleet hirret pakottivat jatkamaan tutkimuskautta lokakuun loppuun 2006. Tällä laajennuksella saavutettiin kuitenkin merkittävä arkeologinen lisätieto huonetilan perustusrakenteista.

2. MITTAUS-, KAIVAUS- JA DOKUMENTOINTIMENETELMÄT

Mittaukset tehtiin pääasiassa takymetrillä. Kellari 94:12 mitattiin kokonaan takymetrillä ja kellarissa 93:5 käytettiin vaaituskonetta niiltä osin, kun mitattava alue jäi kellarin pienuuden takia takymetrin katvealueelle. Mittauksissa käytettiin apuna museolle jo aiemmin tehtyjä korkeuskiintopisteitä, jotka perustuvat museon alueelle v. 1994 tuotuihin Turun kaupungin kiintopisteisiin. Samoja pisteitä on käytetty myös muissa museon tutkimuksissa.

Ennen kaivausten aloittamista suoritettiin kellarin 94:12 kivilattian sekä pohjoisen ja läntisen holvin dokumentointi. Samoin myös kellarin seinämuurien linjat mitattiin (kartta 2). Lattian ja holvien mittausten jälkeen mitattiin kaivauksia varten avattava alue sekä kaivausalueelta kivilattiasta poistettavien kivien pinta ja pohja mitattiin ja kivet numeroitiin, jotta ne voitaisiin kaivausten päätyttyä latoa samalla tavalla takaisin paikoilleen (kartta 3). Kellarin 93:5 osalta dokumentoitiin ennen kaivausten aloittamista lattian pinta sekä kellarin länsinurkassa oleva moderni tiilirakennelma R 607 (kartta 10).

Kaivetut kerrokset ja esiin tulleet rakenteet dokumentoitiin takymetrimittauksin, käsin piirtämällä sekä ottamalla mustavalkokuvia, jotka on luetteloitu MV 125675:1—96 (mustavalkokuvalettelo, liite 4). Lisäksi otettiin digikuvia, joita ei luetteloitu (valokuvat, liite 9). Digikuvat on numeroitu juoksevasti ja niiden yhteyteen on tehty kuvateksti. Kellareiden seinämuurit sekä maakerrosten pinnan alta esiin tulleet maaprofiilit piirrettiin pääasiassa takymetrillä, ahtaimmissa paikoissa käsin piirtämällä ja vaaituskoneella mittaamalla.

Kaivausalueiden 5 (kellari 94:12) ja 6 (kellari 93:5) kaikki kartat on piirretty puhtaaksi AutoCad –ohjelmalla pääasiassa mittakaavaan 1:20, mutta myös mittakaavaan 1:50. (kartat, liite 1).

Kaikki esiin tulleet rakenteet ja maakerrokset dokumentoitiin kaupunkikaivauksille soveltuvan yksikkökaivausmenetelmän mukaisesti. Rakenteille ja maakerroksille annettiin juoksevat yksikkönumerot. Mikäli samaa maakerrosta tuli esiin esimerkiksi kaivausalueen laajentamisen yhteydessä, käytettiin samaa yksikkönumeroa. Tiedot yksiköistä on koottu liitteeseen 2.

Löydöt otettiin talteen stratigrafisten yksiköiden mukaisesti. Esinelöydöt on luetteloitu numeroille KM 20060821—62 (löytöluettelo, liite 5) ja luulöydöt on luetteloitu numeroille KM 2006082:63—110 (luuluettelo, liite 6). Kaivausten aikana otettiin talteen myös resentejä löytöjä, joita ei jälkityövaiheessa luetteloitu. Suurin osa luetteloiduista löydöistä on kuvattu ja ne on numeroitu KM -numeron alanumeron mukaan.

Kaivausten aikana otettiin kellarista 93:5 yhteensä 5 maanäytettä (liite 8). Samasta kellarista otettiin löytyneistä hirsistä 9 puunäytettä dendrokronologisia ajoituksia varten (liite 7). Lisäksi kellarista 94:12 löytyneestä puulaudasta otettiin 4 näytettä ja puupaalusta yksi näyte ¹⁴C-ajoituksia varten.

Kaivausten aikana kellarin 94:12 muurin vierestä esiin tulleet hirret peitettiin tiiviisti sinisavella. Kaivausten päätyttyä koekuoppa 1 täytettiin savella muun kaivausalueen tasolle. Tämän jälkeen pohjalle levitettiin harsokangas ja koko alue täytettiin savella. Lopuksi saven päälle levitettiin muutaman sentin kerros hiekkaa, jonka päälle lattiakiveys ladottiin aikaisempien mittausten perusteella. Kellarin 93:5 hirret peitettiin tiiviisti sinisavella heti kaivausten päätyttyä. Kellarin pohja täytettiin savella ja pinnalle levitettiin 20 cm paksuinen mullan ja hiekan sekainen maakerros. Kellarista purettua modernia tiilistä ladottua koururakennetta R 607 ei koottu enää uudelleen.

Kaivamista hidasti ja erityisesti dokumentointia haittasi kellareissa 94:12 ja 93:5 kaivausalueelle noussut vesi. Vettä pumpattiin pois useita kertoja päivässä, mutta veden nousu oli voimakasta. Varsinkin kellarin 93:5 kohdalla suurin osa kaivamisesta tapahtui veden pinnan alta. Paikoitellen veden pinta nousi 20 cm puolen tunnin aikana.

Kellarin 93:5 kohdalla stratigrafiset yksiköt ja niiden tarkat rajat voitiin tarkemmin määrittää vasta kaivausten päätyttyä, kun maakerrokset oli mahdollista nähdä profiiliseinämissä. Kellarissa 94:12 vettä alkoi nousta vasta, kun alueelle avattiin koekuoppa 1, jota kaivettiin syvemmälle kuin muuta tutkimusaluetta.

Kaivaminen suoritettiin pääosin lastalla, mutta savikerrokset kaivettiin lapiolla. Kaikki kaivettu maa-aines seulottiin joko 5 x 5 mm kuivaseulalla tai seulontapöydillä. Seulaa käytettiin kuivan maan tutkimiseen, mutta veden nousun myötä maa muuttui kosteaksi, jonka jälkeen se tutkittiin pöydän päällä lastojen avulla. Seulontaa suorittivat pääasiassa Kesäkoulun oppilaat Aboa Vetus – museon arkeologin Minna Haution sekä Mia Lempiäisen ja Hannele Lehtosen johdolla.

4. ALUE 5 / KELLARI 94:12

a. Tutkimusalue

Alue 5 / kellari 94:12 sijaitsee museon raunioalueen lounaisosassa, Luostarin Jokikadun kaakkoispuolella. Kellarin suorat seinäosat ovat vielä jäljellä ja kellarin tynnyriholvin lakiosa on aikanaan purettu ja sen jäljellä olevat osat ovat täyttömaan päällä vielä osin tallella. Kellarin kaakkoisseinässä on alkuperäinen oviaukko, joka johtaa kapeaan portaikkotilaan. Luoteismuurissa puolestaan on noin 50 cm syvä ja 1 metrin levyinen ikkunasyvennys, joka liittyy kellarista kadulle johtaneeseen aukkoon. Lounaismuurissa on noin metrin korkeudella pieni seinäkomero. Koko kellarin lattian alalla oli halkaisijaltaan noin 20—40 cm kokoisista kivistä ladottu yhdessä tasossa esiintyvä tasainen lattiakiveys R 500 (kartta 2). Kiveys laski koillis-, kaakkois- ja lounaismuureja kohti. Kiveyksessä oli kaksi matalaa kourua, joista toinen kulki 0,5 metrin etäisyydessä lounaismuurista kaakko-luode suuntaisesti koko muurin pituudelta. Toinen, pienempi kouru kulkee 0,5 metrin etäisyydessä luoteismuurista pohjoisen ja läntisen holvin välissä. Kiveyksen välit oli täytetty tiili- ja laastimurskan sekaisella hiekalla.

Kaivaukset aloitettiin kellarin lounaisosasta, jonne avattiin noin 6m² kokoinen alue, koko kellarin pinta-ala on noin 14 m² (kartta 1). Tavoitteena oli tutkia kellarin lattiakiveyksen alla olevia maakerroksia ja rakenteita sekä saada esille kiviseinien alla olevat arinahirret dendrokronologisia ajoituksia varten. Ennen kaivausten aloittamista luoteismuurin holvien alla olevat täyttökerrokset suojattiin ja tuettiin kankaalla, jotta ne eivät lähtisi kaivausten aikana rapisemaan alas.

b. Kaivaushavainnot ja löydöt

Mittausten jälkeen kiveys R 500 poistettiin tutkittavalta alalta. Rakenne sijaitsi noin 4 m mpy. Kiveyksen paksuus oli noin 15—20 cm. Osa kivistä kannettiin Luostarin Jokikadun luoteispuolella sijaitsevalle betonitasanteelle numerojärjestyksessä. Suurimmat kivet siirrettiin kellarin vieressä olevaan portaikkoon muovilaatikoissa.

Kivistä ladotun lattian alla jatkui tiili- ja laastimurskan sekainen hiekkakerros K 502 korkeudella 3.90 m mpy. Kerroksen pinta laski hieman kaakkoisseinää kohti, jossa korkeus on noin 3.80 m mpy. Voimakkaammin kerroksen pinta laski lounaismuuria kohti, jossa korkeus on noin 3.70 m mpy. Kerroksen K 502 paksuus oli 1—10 cm ja kerros kaivettiin lastoilla. Kerroksesta tuli esinelöytöinä muun muassa meripihkasta valmistettu helmi (KM 2006082:8) sekä punasaviastioiden paloja (KM 2006082:4—7) ja kalan luita.

Kiveyksen sekä tiili- ja laastimurskan poiston yhteydessä esiin tuli myös kaksi hirttä, joista hirsi R 501a kulki kaakkoismuurin suuntaisena ja hirsi R 501b lounaismuurin suuntaisena osittain seinien alla. Kyseessä on seinien rakennusvaiheessa kivimuurin reunalle asetetut puut, jotka eivät ole varsinaisia arinapuita. Puut tulivat esiin korkeudella 3.76 m mpy. Puiden pohjalukemaa ei saatu mitattua, sillä hirret jätettiin paikoilleen. Molemmat hirret olivat osittain pahoin maatuneet, mutta koska ne olivat osittain painuneet myös saveen, niin osa puusta oli paremmin säilynyttä. Hirsien halkaisija vaihteli 5—15 cm välillä, havaituilta osiltaan hirsien pituudet olivat 1,5 ja 1,9 metriä mutta ne jatkuivat kaivausalueen ulkopuolelle.

Tiili- ja laastimurskakerroksen alta tuli esiin savi K 503, jonka pinnalle on sotkeutunut erilaista aineistoa ihmisten toimesta. Savi tuli esiin korkeudella 3.87 m mpy. Savi laski kaakkoismuuria kohti, jossa sen pinta oli noin 3.75 m mpy. Lounaismuuria kohti savi laski hieman enemmän, jossa sen pinta oli noin 3.70 m mpy. Tiiviin ja kovan saven seassa oli paikoitellen hiekan ja maatuneen puun linsejä. Kerrosten K 502 ja K 503 rajapinnasta tuli löytöinä punasaviastian paloja (KM 2006082:9). Kerrosta kaivettiin lapiolla ja maa seulottiin seulontapöydällä. Savikerrosta kaivettiin korkeudelle 3.60 m mpy. Koska savikerros näytti jatkuvan vielä syvemmälle, päätettiin kaivamista jatkaa pienemmällä alueella, joten kaivausalueen länsinurkkaan avattiin koekuoppa 1 arinahirsien ja seinärakenteiden tutkimista varten.

c. Koekuoppa 1: kaivaushavainnot ja löydöt

Koekuopan leveys oli noin 60 cm ja se ulottui vaakatasossa noin 60 cm syvyydeltä lounaismuurin alle ja noin metrin muurista ulospäin koilliseen (kartta 8). Lounaismuurin alla savikerros K 503 jatkui vaaka- ja pystysuunnissa korkeudella 3.60 m mpy aina korkeudelle 3.30 m mpy asti. Muurin alla savikerroksen paksuus oli noin 30 cm. Lounaismuurista koilliseen savikerros esiintyi paksumpana, jossa se jatkui kaivannon tekniseen pohjatasoon 3.0 m mpy asti.

Lounaismuurin alla savikerroksen K 504 alta tuli tiivis sinertävä savi K 504 korkeudella 3.30 m mpy. Sinertävän saven seassa oli oksidilinssejä. Sinisavikerroksen kaivaminen lopetettiin tekniseen pohjatasoon 2.70 m mpy. Muurin alla sinisaven paksuus oli vaakasuunnassa noin 55 cm, jonka jälkeen tuli vastaan viereisen kellarin K 94:13 ulkoseinän kiveystä R 515. Kiveystä vasten oli laastia R 505 sekä jäänteitä puulaudasta R 506 sekä hyväkuntoinen puupaalu R 507. Laasti oli tasaisen kellertävää ja karkeaa ja se esiintyi noin 1—3 cm paksuna kerroksena seinää vasten. Laasti tuli esiin heti muurin alta korkeudella 3.60 m mpy jatkuen aina tekniseen pohjatasoon 2.70 m mpy

asti. Puulauta oli paikoitellen kokonaan maatonut, parhaiten säilyneiltä kohdilta laudan paksuus oli 5—10 mm, pituus 40 cm ja leveys 25 cm. Puulaudasta otettiin 4 kpl näytteitä ¹⁴C-ajoituksia varten. Puupaalu oli hyväkuntoinen, halkaisijaltaan 14 cm. Paalu jätettiin paikoilleen ja se peitettiin dokumentoinnin jälkeen tiiviisti sinisavella. Kellarin 94:12 lounaisen seinämuurin alta ei saatu esiin hirsiarinaa. Koekuopan profiilit on dokumentoitu karttaan 8. Koekuopan kerroksista ei tullut esinelöytöjä.

d. Yhteenveto havainnoista ja tuloksista

Kellarista 94:12 ei tullut esiin arinahirsiiä, joista olisi saatu talteen näytteitä dendrokronologiaa ajoituksia varten. Esiin tulleet kaksi puuta olivat liian pahoin lahonneet ajoitusta varten. Puut ovat todennäköisesti paikalla rajaamassa talon sisäseinän lattiaa savea vasten. On mahdollista että tiivis ja kova täyttösavi K 503 on ollut paikalla jo ennen talon rakentamista. Savi on sekoittunut ja talleantunut mahdollisesti jo ennen talon rakentamista, mutta lopulta sitä on hyödynnetty kellarin kivilattian perustana.

Lounaismuurin alla havaittu laasti- ja puurakenne liittyy naapurikellarin 94:13 ulkopinnan rakennusvaiheisiin. Voidaan ajatella, että seinää vasten ollut laasti, sitä ulkopuolelta rajannut puulauta ja sen ulkoreunalla ollut pystypaalu ovat seinän rakennusvaiheessa savikuoppaan kaivetun seinärakenteen taustaosaa, joka ei ole koskaan ollut esillä seinärakenteena.

Kaivausten myötä kohteesta saatiin tarkennettua tietoa eri rakennusten keskinäisistä rakennusvaiheista keskiajan kuluessa. Kellarin rakennusajankohta on vielä avoin, koska esineistön perusteella ajoitus on hyvin väljästi keskiaikainen ja samaan viittaavat kellarin rakenteet. Vasta erilaisten C14-näytteiden jälkeen voidaan kellari ajoittaa tarkemmin. Se lienee kuitenkin Luostarin jokikadun rinteiden puoleisista rakennuksista nuorin ja rakennettu kahden vanhemman talon väliin.

5. ALUE 6 / 93:5

a. Tutkimusalue

Alue 6 / kellari 93:5 sijaitsee museon raunioalueen koillisosassa, Luostarin Jokikadun luoteispuolella, lähellä Itäisen Rantakadun muuria. Kellarin pinta-ala on noin 6 m². Kellari on maalattipohjainen, ja sen seinämuurit ovat säilyneet ehjinä. Ainoastaan tiiliholvatusta katosta on purettu tiiliä jossakin vaiheessa. Kellarin lounaiskulmassa sijaitsee moderni tiilistä ladottu

koururakennelma, joka liittyy 1800- luvun lopun tai 1900-luvun alun Auran kylpylän nimellä kulkevan rakennuksen toimintaan.

Kellarin kaakkois- ja lounaisseinämuureissa on pistorasiat, joista lähtevät sähköjohdot kulkevat kaakkois- ja lounaismuurien seinien viertä pitkin maalattian alla. Lisäksi kellarin pohjoiskulmauksessa oli orsiveden tarkkailukaivo, joka on kaivettu korkeuteen 1,65 m mpy (kartta 10).

Kellari on ollut täynnä täytemaata, jonka poisto on aloitettu Turun maakuntamuseon vuoden 1993 tutkimusten yhteydessä, mutta jota ei saatu tehtyä loppuun kaivaustöiden keskeydyttyä. Vuoden 1992—1993 tutkimuskartoissa kellarin seinämuureja ei ole piirretty, mutta kellarin koko on hahmoteltu katkoviiivalla. Vuosien 1994—1995 aikana kellari on tyhjennetty täytemaasta ja kellarissa on tehty sähkö- ja putkitöitä.

b. Kaivaushavainnot

Mittausten ja dokumentoinnin jälkeen kellarin kaivaminen aloitettiin avaamalla koillisnurkkaan 1m x 1m kokoinen alue. Myöhemmin kaivausaluetta laajennettiin niin, että pystyttiin tutkimaan koko kellarin lattia-ala. Syynä alueen laajennukseen oli esiin saadut hirsiarinat, joiden laajuus ja ulottuvuus eri suuntiin täytyy selvittää.

Kellarin länsikulmassa sijaitsi moderni koururakenne R 607 korkeudella 2.38 m mpy. Kouru oli tiilistä ladottu ja laastilla kiinnitetty rakenne, jossa oli kahden tiilirivin välissä 20 cm levyinen kouru putkelle tm. Kouruun liittyvät putket ovat jatkuneet seinän läpi rakenteen käyttöaikana, sillä viereisessä seinässä on kaksi porausreikää. Rakenteen koko oli 50 x 50 cm ja korkeus 25 cm. Rakenteen alla oli 10—15 cm paksu kerros karkeaa hiekkaa K 606, joka toimi tiilikourun perustushiekkana. Hiekka sijaitsi korkeudella 2.20 m mpy. Hiekan poiston jälkeen esillä oli kellarin lattia, joka sijaitsi korkeudella 2.15 m mpy. Maapohjaisen lattian alta tuli esiin eri aikoina sekoittuneita kulttuurikerroksia.

Päällimmäisenä oli tiili- ja laastimurskan sekainen hiekkakerros K 600, jonka paksuus oli 5—15 cm. Koillis- ja kaakkoismuurin edessä seinän suuntaisena kulki noin 0,5 metriä leveä kaivanto K 601, joka oli syntynyt kellarin sähköjohtojen asentamisen yhteydessä museon rakentamisen yhteydessä vuosina 1994—95. Kaivanto oli täytetty hiekillä. Kaivannon syvyys oli noin 25—35 cm ja sen pohjalle oli asetettu kuituharsoa ja eristemuovia. Kaivanto alkoi korkeudelta 2.20 m mpy ja päättyi korkeudelle 1.95 m mpy. Kerroksen alla jatkui tiilen- ja laastin sekainen hiekkakerros K 600.

Kerroksen K 600 jälkeen esiin tuli koko kellarin alalta tumma, multamainen hiekan ja maatuneen puujätteen sekainen kerros K 602, josta löytyi orgaanista materiaalia kuten pähkinän kuoren kappaleita. Kerros tuli esiin korkeudella 1.90 m mpy. Kerroksen paksuus oli 10—20 cm. Kerroksesta otettiin 6 kpl maanäytteitä kasvimakrofossiilisia analyysejä varten (kartta 11). Kerroksessa oli myös suurikokoisia kiviä R 603, jotka menivät koko kerroksen läpi. Kerroksen K 602 kaivamisen yhteydessä tuli esiin koillismuurin perustuksen täyttörakennetta R 610 korkeudella 1.90 m mpy. Rakenne koostui kokonaisista tiilistä ja kivistä, joiden välissä oli multamaista hiekkaa K 602.

Kerroksen K 602 alta tulivat esiin hirret R 604:1—3 ja 9 korkeudella 1.90 m mpy. Hirret R 604:4—8 ja 10 tulivat esiin korkeudella 1.77 m mpy. Hirsi R 604:6 on seinämuurin alla oleva arinahirsi, joka sijaitsee suurimmalta osin rakenteen R 610 alla. Rakenteen R 619 purkamisen jälkeen hirsi R 604:6 saatiin esille lukuunottamatta kaakonpuoleista päätyä, joka jatkuu muurin alle. Hirsi R 604:1 sijaitsee aivan oviaukon kynnyksen alla, siitä saatiin näkyville vain osa. Hirret R 604:1—3 ja 9 ovat hyvin tiiviisti kaikki toisissaan kiinni ja ne kaikki jatkuvat kellarin kaakkoismuurin alle. Hirret R 604: 7—8 ovat myös tiiviisti kiinni toisissaan ja niiden päädyt jatkuivat koillismuurista ulostyöntyvän laakakiven alle sekä lounaismuurista ulostyöntyvän suuren kiven alle. Hirret R 604:11—12 tulivat esiin korkeudella 1.55 m mpy. Luoteismuurissa oleva hirsi R 604:13 tuli esiin korkeudella 1.64 m mpy. Hirren havaittiin olevan sekundäärikäytössä, sillä hirren yläpinta oli muotoiltu tasaiseksi ja sivu lovettu (hirrestä ei otettu dendronäytettä).

Löytyneet hirret peittivät lähes koko kellarin lattian pinta-alan. Hirsien väliin jäi pieniä alueita, joissa oli kerrosta K 602. Kaivaminen tehtiin lastoilla, mutta suurimmalta osin käsin kaivamalla, jotta hirsiiä ei vaurioitettaisi. Kerrosta K 602 poistettiin, kunnes korkeudella 1.36 m mpy esiin tuli pohjasavi K 609, jonka päällä hirret ovat. Hirsiiä R 604:3, 4, 5, 8 ja 13 oli muotoiltu kirveellä luonnonkivirakenteeseen sopivaan muotoon.

Kellarin eteläkulmassa on suuri kivi, jota ei lähdetty poistamaan. Erikoisuutena oli suuren kiven edestä kerroksesta K 600 löytynyt lähes kokonainen kissan luuranko (KM 2006082:80) sekä teeren (KM 2006082:87) ja metson (KM 2006082:88) ylänokat.

Kellarin pohjoisnurkassa oli orsiveden tarkkailukaivo ja sitä ympäröivä moderni kaivanto, joka oli täytetty puhtaalla hiekalla K 608. Hiekka tuli esiin korkeudella 2.21 m mpy. Hiekan poiston jälkeen aivan kellarin pohjoiskulmassa tuli esiin ulkoseinän ja hirsien välinen kivitäyttö R 615 ja paalu R 605. Kivitäyttö tuli esiin korkeudella 1.80 m mpy ja paalu 1.63 m mpy.

c. Löydöt

Kellarin K 93:5 löydöt tulivat suurimmalta osin kellarin länsikulman alueelta, josta kerroksesta K 600 löytyi kaalinkantalasin nyppyjä (KM 2006082:19), mustasavikeramiikkaa (KM 2006082:21) sekä pronssisia nuppineuloja (KM 2006082:10—11 ja 31—32). Lisäksi löytyi puna-, kivisavi-, sekä fajanssi- ja posliiniastioiden palasia, taso- ja astialasia sekä luuesineen katkelmia (KM 2006082:30). Kerroksesta K 602 tuli paljon orgaanista materiaalia, kuten pähkinän kuoren kappaleita (KM 2006082:47), nahkajalkineiden osia (KM 2006082:51—52) sekä puuesineiden kappaleita (KM 2006082:48—50). Kerroksen K 606 ja K 600 rajapinnasta löytyi punasaviastioiden paloja, rautanaula sekä pähkinän kuoren paloja. Luuta löytyi eniten kerroksesta K 600, josta edellä on jo mainittu kynnyksikiven edestä löytynyt kissan luuranko, mutta myös mm. rotan, sammakon, kalojen ja lintujen luita saatiin talteen. Luuta tuli myös kerroksesta K 602 ja täyttöhiekkakerroksesta K 606, jonne luun palat ovat todennäköisesti sekoittuneet kellarin muista kerroksista.

Osa kellarin esineistöstä on selvästi keskiaikaista ja liittyy huoneen käyttövaiheeseen, osa taas on voinut siirtyä kellariin jossakin sen myöhemmässä käyttövaiheessa. Esiin kaivettujen kerrosten perusteella voidaan ajatella että kellarin maakerrokset olivat suurelta osin erilaisia sekoitekerroksi. Esineistöä voi pitää hyvin tyypillisenä käyttötilan lattia-alueen aineistona, jossa on hyvin pitkällä aikavälillä kertynyt kellariin erilaista löytömateriaalia.

d. Hirret

Hirret R 604:1—10 sekä 13 ovat kaikki mäntyä, hirret R 604:11—12 lehtipuuta. Suurin osa oli hyväkuntoisia pyöröhirsiiä, joissa oli alkuperäinen kuorenalainen pinta tallella. Joissakin oli näkyvillä vaakanävertäjän jättämiä jälkiä, joka kertoo puun kaadetun elävänä. Hirsistä R 604:1—6 sekä 7—8 ja paalusta R 605 otettiin näytteet dendrokronologisia ajoituksia varten. Tämän jälkeen kaikki hirret peitettiin tiiviisti savella ja kellarin lattia täytettiin hiekalla sekä lopuksi ohuella n. 2-3 cm:n paksuisella mullan sekaisella maa-aineksella.

c. Yhteenveto havainnoista ja tuloksista

Veden aiheuttamista hankaluuksista huolimatta esiin saatiin kellarin muuratut seinät ja seinien täyttörakenteita maalattian pinnan alapuolelta sekä lähes koko kellarin lattian alalla ollut erinomaisesti säilynyt hirsiarina.

Kellarin 93:5 maakerrokset muodostuivat eri aikoina syntyneistä ja sekoittuneista kerroksista. Tiili- ja laastimurskasta muodostunut kerros K 600 on syntynyt kellariin tulleesta täytemaasta. Hiekkakerrokset K 601 ja K 608 liittyvät kellarissa 1990-luvulla tehtyjen sähkö- ja vesitöiden yhteydessä syntyneiden kaivantojen täyttöön. Hiekkakerros K 606 ja tiilestä ladottu koururakenne R 607 puolestaan liittyvät 1800-luvun lopun tai vuoden 1905 rakennuksessa tehtyihin muutostöihin. Kellarin varsinaiseen käyttövaiheeseen ja osin rakentamisvaiheeseen liittyvät kerros K 602, kivet R 603, rakenteet R 610 ja R 615 sekä hirret K 604 ja paalu R 605.

Kerros K 602 on syntynyt kellarin pohjalle rakennuksen käyttövaiheessa kertyneestä multamaakerroksesta, jossa on ollut monenlaista orgaanista aineistoa. Kivet R 603 on asetettu kellarin lattian perustaksi nostamaan lattian pintaa, jotta lattia säilyisi kuivempana.

Todennäköisesti jo kellarin rakentamisen aikaan pohjalle on noussut vettä pitäen maan märkänä ja kellari on ollut kostea. Tiilistä ja kivistä tehty rakenne R 610 kellarin koillismuurissa on tehty muurin perustuksen ulkoreunaan. Suurista kivistä tehty rakenne R 615 puolestaan on tehty täyttämään kellarin luoteenpuoleisen muurin ulkoseinän ja hirsien väliä. Samaan rakenteeseen saattaa liittyä paalu R 605. Hirret R 604:1—13 ovat kellarin seinämurien perustaksi laitettuja arinahirsiiä. Koko huonetilan kattava hirsiarina on harvinainen rakenne, joka yleensä liittyy huomattavan suurikokoisiin rakennuksiin. Tässä tapauksessa laajan arinan syynä on voinut olla rakennuksen paikka aivan jokirannassa. Kaikkiaan hirsiiä löytyi 13 kpl, joista suurimmassa osassa oli vielä alkuperäinen, kuorenalainen pinta jäljellä. Hirsiarina voitiin ajoittaa dendrokronologisesti 1450-luvun lopulle, sillä dendrokronologisen puulustoajoituksen mukaan suurin osa hirsistä on kaadettu talvella 1457/1458. Vanhin löydetyistä hirsistä ajoittuu jo 1390-luvulle, mutta on selvästi osana laajempaa hirsiarinaa. .

Vuoden 2006 tutkimusten perusteella voidaan pitää suurikokoista L-muotoista kivi- ja tiilitaloa Suomen oloissa poikkeuksellisen hyvin ajoitettuna. Dendrokronologisen ajoituksen lisäksi käytettävissä on niitä tukeva arkeologinen esineajoitus. V. 2005 kaivauksissa saatiin ajoitettua talon vanhin vaihe 1390-luvulle ja v. 2006 kaivausten tuloksena laajennusosa olisi 1450-luvun lopulta, jolloin alkujaan kadun suuntaiseen kaksi holviseen taloon on tehty huomattava laajennusosa ja mahdollisesti jo olemassa olevia muureja on korotettu samalla kertaa.

Nyt tutkittu kellaritila liittyy kiinteästi eteläpuolella olevaan suurempaan huoneeseen, josta on 1900-luvun alussa löydetty kahden vainajan jäännökset, jotka on liitetty perimätietoon

nunnaluostarista. Rakennuksen ajoittuminen 1450-luvun lopulle asettaa vainajien ajoituksen tai ainakin nykyiseen rakennukseen liittymisen ja nunna-yhteyden kyseenalaiseksi. Kaivausten jälkeen voidaan ajatella että vainajat on voitu haudata rakennuksen sisälle aikaisintaan 1460-luvulla jolloin luostari ei enää varmuudella ole toiminut Turussa.

Kellarista otetuista maanäytteistä merkittävimmät kasvijäänteet ovat hyötykasveina käytetyt humalan (*Humulus lupulus*), pähkinän (*Corylus avellana*) ja hapankirsikan (*Prunus cerasus*) jäänteet. Hapankirsikkaa ei ole aiemmin löytynyt Aboa Vetus –museon kaivausalueilta. Hapankirsikan kivi on tutkitusta kasvijäännemateriaalista myös ainoa, joka on mahdollista ajoittaa ¹⁴C-menetelmällä.

6. ALUE 7 / 94:10

a. Tutkimusalue

Aboa Vetus –museon vuosien 1994-95 tutkimusten yhteydessä kaivettiin esiin kellarista 94:11 maakerroksia, kivi- ja tiiliholveja ja holvien päällä ollutta rakennusvaiheen täyttösavirakennetta. Osa tästä savirakenteesta ja sen päällä olleista ohuista rakennuksen käyttökerroksista jätettiin 1990-luvulla kaivamatta suoraan holvirakenteen päälle. Vuosien kuluessa kivirakenteet savipatsaan ympärillä ja erityisesti alla olivat hiukan liikkuneet ja savipatsas oli irtaantunut luonnonkiviseinästä ja kallistunut kohti rikkoutunutta holvia. Keväällä 2006 savikerros päätettiin kaivaa pois ennenkuin se sortuu alla olevaan osin kaivettuun kellariin.

b. Kaivaushavainnot

Kaivettu savitäyttö oli kooltaan n. 0.5 x 0.5 m ja sen korkeus oli n. 80 cm. Aivan päällimmäisenä oli 1-2 cm:n paksuinen tiilimurska ja laastikerros 701, sen alla hyvin ohut (n. 1 cm) mutta selvä palomaakerros 702. Melko yhtenäisen palokerroksen - myös muualla rakennuksen alueella voidaan havaita laajan palon merkkejä, jolloin käytössä ollutta taloa on kohdannut selvästi tulipalo – oli oli ruskea hiekkakerros 703, jonka rajat olivat epäselvät, seassa oli myös pikkukiviä ja hiukan tiilimurskaa. Hiekkakerroksen alaosassa oli kaksi pientä hiilialuetta 704.

Hiekkakerroksen ja hiililäikkien alta tuli osittain toinen sekoittunut tiili- ja laastimurskakerros 705, jossa oli joukossa osittain paikoin ohut vaalea hiekkakerros ja osin myös sekoittunut savikerros. Sen alla oli ohut vaalea hiekkakerros 706 jonka alla oli varsinainen savikerros 707. Sen paksuus oli n.

50 cm. Savikerroksen alla oli luonnonkiviholvin yläpinta (rakenne 708), jonka väleihin savi oli rakennusvaiheessa osin asetettu.

Rakennuksen käyttövaiheita nuorempi n. 20 cm paksu tiilimurska ja laastikerros (709) oli aivan tutkimusalueen reunalla. Se oli osa tiilimurskatäyttöä, joka oli laitettu kellariin sen holvin ja täyttömaakerrosten jälkeen kun kellarirakennus on täytetty melko tiiviiksi kadun pohjaksi. Todennäköisesti koko täyttyneen kerroksen läpi on kaivettu kuoppa joka on sitten täytetty tiilimurskakerroksella, joka oli aivan ohuena pintana jäljellä savikerroksen etureunassa.

7. YHTEENVETO V. 2006 KAIVAUKSISTA

Vuosien 2004-2005 aikana uudelleenkäynnistetyt arkeologiset tutkimukset jatkuivat lähes puolen vuoden mittaisella pienimuotoisella tutkimuskaivausvaiheella kolmessa eri kohteessa Aboa Vetus – museon raunioalueella. Kaivaukset oli suunniteltu ensi kertaa myös osaksi museon varsinaista toimintaa ja niihin osallistui museon kesäkoululaisryhmät.

Kaivettu maa-aines oli melko pienialainen ja olosuhteet hyvin lähellä merenpintaa pienissä kellarikohteissa olivat haasteelliset. Tutkimusalueella 5 saatiin esiin tärkeitä havaintoja koko laajan rakennusryhmän rakennusvaiheista ja käyttövaiheista myös kivirakennuksia aikaisemmalta ajalta. Tutkimusalueella 6 esiin saatiin runsaammin esineistöä, mutta se oli selvästi enemmän ja useammassa vaiheessa sekoittunutta kuin vuoden 2005 kaivauksilla kaivetuissa kohteissa. Kulttuuri- ja rakennekerrosten alta saatiin esiin koko kellaritilan kattava hirsiperustus, joka voitiin dendrokronologisesti ajoittaa 1450-luvulle. Tämän tuloksen myötä voitiin koko laaja kivi- ja tiilirakennus ajoittaa keskiaikaiseksi vanhemman vaiheen ajoittuessa 1390-luvulle ja laajennusosan 1450-luvulle.

Turussa 20.4.2007

FT Kari Uotila

Muuritutkimus ky